

A Székely Kongresszus és üzenete a mának a szövetkezetek ügyében

Somai József

1902. augusztus 28., 29. és 30-án Csíktusnádon szervezte meg az Országos Magyar Gazdasági Egyesület, több civil szervezet közreműködésével, a Székely Kongresszust. A háromnapos munkálatok előadásait, tárgyalásainak anyagát és határozatainak szövegét sajtó alá rendezte és kötetben még azon évben megjelentette Buday Barna kongresszusi főtitkár. A könyv előszavából kitér, hogy a Kongresszus célkitűzése „...a kivándorlás okainak mibenléte s a megszüntetésére alkalmas intézkedések megjelölése...”¹ volt.

A történelem paradoxonja, hogy száz év múltával az erdélyi magyarság szintén sajnálatosan megmaradásunk egyik legjelentősebb feladatának tartja a kivándorlás megszüntetéséhez, vagy legalább a csökkentéséhez szükséges tennivalókat. Bár a jelenség vészesen hasonlít a maihoz száz év után is, a történelmi körülmények függvényében a kivándorlás okainak elemzése mégis más megközelítést igényel, még akkor is, ha a jelenség eredménye mindkét esetben nem volt más, mint a nagy demográfiai kopás. A kettő közötti hasonlóság a Nyugathoz viszonyított elmaradott gazdasági színvonalban keresendő. Ez az örökös tény egy fatális földrajzi-történelmi ítélet felettünk? A különbözőség viszont annyival rosszabbodott, hogy a száz évvel előbbi helyzethez hozzáadódnak a magyar nemzetiségű lakosság csökkentését befolyásoló, a mai kisebbségi állapotból származó tényezők: az anyanyelvi oktatás korlátai, az esélyegyenlőség hiánya, az elhelyezkedési gondok stb., és annyival más, hogy akkor a kivándorlók nagy része Amerikában, most pedig főleg Magyarországon telepedik le, azonban a fiatal szakemberek keresik helyüket a magasabb bérszintű nyugati országokban..

Száz év után a Székely Kongresszus elemzésére az akkori és mai jelenségek analógiái köteleznek, mert épp oly prioritása lett ma az erdélyi magyarságnak az elmaradott gazdasági helyzetből való kilábalás, a vagyónvédelem, a mezőgazdaság kiemelése az elmaradottságból, a közbirtokosság védelme, tagosítások, for-

rások teremtése az eszközök beszerzésére, a társulások és szövetkezeti mozgalom újraindítása, a hitelrendszer kialakítása, akárcsak a XX. század elején.

Ebben a dolgozatban a pénzintézetek, főleg a hitelforrások, a társulások és szövetkezetek gazdasági felemelkedésben betöltött szerepét tárgyaljuk a Székely Kongresszus döntéseinek tükrében (a Kongresszus történelmi környezetét és jelentőségét, valamint a birtokkérdést Egyed Ákos és Garda Dezső tanulmánya ismerteti az olvasóval ugyanebben a kötetben).

I.

A Kongresszus idején Magyarország területén, de Erdélyben ugyanúgy, a szövetkezetek széles skálája működött már. A HANGYA keretében, a Magyar Gazdaszövetség Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezete igazgatásával, tanácsadásával és szervezésével, a szövetkezetek gazdag hálózata alakult ki. A HANGYA fogyasztási szövetkezeteket alapít, azokat ellenőrzi és tanácsokkal látja el. Ugyanakkor áruközvetítő is, mert jobb árut, jutányosan juttat tagjainak. Gazdasági érdekek mellett igen jelentős szociális és művelődési jelentősége is volt, mert önmaga jellemzése szerint „nemcsak a nép anyagi jólétét, hanem a lelki életének a művelését, erkölcsének nemesítését is programjába vette”². Az 1901. év végén tehát a Kongresszust megelőzően a Hangya a kötelékéhez tartozó szövetkezetek tagjainak száma 30 564 volt, alaptőkéje 2 028 232 koronára, tartalékalapja 63 674 koronára, 1901. évi tiszta nyeresége 111 333 koronára, összes áruforgalma pedig 411 179 koronára rúgott.³

A Székely Kongresszus előtt három és fél évvel, 1898. december 4-én alakult meg a XXIII. számú törvénycikk alapján 3034 alapítványi üzletrésszel, 3 034 000 korona értékben az Országos Központi Hitelszövetkezet az ipari, gazdasági szövetkezetek ügyeinek előmozdítására, hitelígényeik kielégítése végett. A hitelszövetkezet hálózata rohamos fejlődésnek indul. 1902-ben több mint 1400 szövetkezete van, melyek működése közel 4000 községre terjeszkedik ki, tagjai 265 000, kb. 25 900 000 korona üzletrésszel.⁴

Két évvel a Kongresszus előtt, 1900-ben megalakul a Gazdák Biztosító Szövetkezete is, amelynek üzletrészjegyzői a királyi uradalom, az uralkodóház tagjai, a kormány, a törvényhatóságok, gazdasági egyesületek, nagy- és kisbirtokosok voltak. A Gazdák Biztosító Szövetkezetét a közsükség hozta létre, mivel előtte a biztosítási részvénytársaságok kartellje a biztosítási díjak fokozásával elviselhetetlenné tette a terheket, mert ez a befektetett tőkének minél magasabb kamatoztatását tartotta szem előtt.

Erdélyben a hitelintézeti hálózat a dualizmus korszakában indult be. A XIX. század utolsó évtizedét – tudjuk meg Egyed Ákos *Falu, város, civilizáció* köte-

téből – a fellendülés jellemezte. „A hitelhálózat terén mindenekelőtt a bankok és a takarékpénztárak számának gyors szaporodása érdemel figyelmet: 1881–1900 között 189 új vállalat jött létre, évente átlag 9,4 egység. S az új század első évtizedében tovább szélesedett a hitelrendszer hálózata. Így 1901–1909 között 165 új bank és takarékpénztár kapott engedélyt tevékenységének a megkezdésére. Vagyis három évtized alatt új hitelintézettel bővült a hitelrendszer hálózata.”⁵

A századfordulón számos bank és takarékpénztár jött létre, azonban a falusi gazdák, főleg a kiscgazdák számára nem jelentett mást, mint azt, hogy méregdrága hiteleket kapjanak, amelyek veszélybe sodorták akár a létüket is. Gidófalvy István írja 1902-ben, hogy „A vidéki takarékpénztárak majdnem kivétel nélkül a földműves nép javát kevésbé szolgáló váltó-nyargalásra vannak berendezve. Minden három hónapban esedékes a váltó, és ügyesen kezelve, rendszerint akkor, amikor a gazdának fizetésre nincs pénze. A váltó, amint a székely nép némely vidéken hívja: a *zsinóros papír* egy olyan zsinór, mellyel az, akinek birtokában van, adósát bármikor megfojthatja, az anyagi tönk szélére juttathatja és nem kell egyéb hozzá, csak egy kis hidegvér, könnyelműség, avagy rosszakarát.”⁶

Ezért volt fontos új eszközt találni a kiscgazdák védelmére. A magyar állam a kiscgazdák hitelgényeinek kielégítésére meghozta 1898-ban a hitelszövetkezeti törvényt. Gidófalvy szerint „Az 1898. évi XXIII. törvénycikk a gazdasági és ipari hitelszövetkezetek alapítását országszerte rendkívül megkönnyíti. Az ezen törvény rendelkezésének megfelelőleg alapított hitelszövetkezet adó-, bélyeg- és illetékmentességet élvez, közvetve a központ útján állami támogatásban részesül, sőt a törvénycikk 23. §-a értelmében saját tagjaival szemben, más hitelezőt megelőzőleg, kielégítési joggal bír adósának összes vagyonára.”⁷

Budai Barna „jegyzőkönyv” minősítéssel megjelent kötetéből⁸ megtudtuk, hogy a székely nép nagy bajainak enyhítése, a kivándorlás csökkentését célzó változtatások komplexek, vagyis gazdasági, közművelődési, magatartási tényezők függvénye. Mindenképpen a gazdasági tényezőkre (agrárium, ipar, kereskedelem, szövetkezetek) helyezte a hangsúlyt a Kongresszus. Az öt szakosztályos kongresszus csupán egy szakosztályának munkálatai nem voltak kimondottan gazdasági jellegűek. Mégpedig a „közművelődési és közegészségi” (IV. szakosztály) szakosztály, mert az V. szakosztály a Kivándorlási és fürdőügyi szakosztály a turizmus, a turisztika és a fürdők gazdasági állagának fejlesztésére összpontosít, valamint a munkaerő felhasználására és a bérek kérdésére.

Ezek után természetesen vált a szövetkezeti kérdés, különösen a hitelszövetkezeteké, a Székely Kongresszus igen fontos kérdésévé, mint olyan új eszköz, amely az állam támogatásával fordulatot jelenthet a vidék életében, és új távlatokat nyithat meg a mezőgazdaság versenyképességének a javítására,

védelmet teremtve ezáltal a gyakran végveszélyt jelentő uzsorással, a földbirtokok legnagyobb veszélyével szemben.

A Kongresszus különösen két szszakosztályában foglalkozik a hitelügyekkel és a szövetkezetek kérdésével: részben a II. szakosztályában az „Ipari hitel- és termelőszövetkezetek; közműhelyek és árucarnokok” fejezetben, azonban a III. szakosztályban kiemelten foglalkoznak a szövetkezetek, főleg az ipari és hitelszövetkezetek létrehozásával, működtetésével és minél szélesebb körű elterjesztésével mégpedig a „Hitelszövetkezetek”; „Az uzsoratorvény szigorítása”; „A székely földhitelintézet felállítása”; „Takarékpénztárak reformja” címszó alatt. A szövetkezetesítésre, azonban a Kongresszus majdnem minden szekciója kitért, mint olyanra amely a gazdaság minden területének egyik legfontosabb kérdését képezi.

Már az első szakosztályban és az első, a T. Nagy Imre mezőgazdaságról tartott előadásában felhívja a figyelmet arra, hogy a tejszövetkezetek a szász honfitársak körében nagyon szép eredményt mutattak, tehát fel kell karolni a tejgazdasági és sajtkészítő szövetkezetek létesítését, valamint szükségesnek tartja, hogy éppen úgy, mint a szászföldön, alakuljanak a Székelyföldön is baromfitermék-értékesítő szövetkezetek, és működjenek együtt a Gazdák Vásárcsarnok Ellátó Szövetkezetével. Az előadó arra kéri a Kongresszust, hogy mondja ki (többek között): „... I/e) kívánatosnak tartja az állattenyésztés fejlesztésével kapcsolatosan a gazdasági egyesületek és állattenyésztési felügyelők támogatásával *állattenyésztési és értékesítő szövetkezetek* létesítését;

III. Az Állattenyésztéssel kapcsolatosan fejlesztendő a tejgazdaság:

- a) falusi tejszövetkezeteknek, vajtermelő központoknak;
- b) havasi tejgazdasági telepeknek és sajtkészítőknek létesítését;
- c) baromfi- és tojásértékesítő szövetkezeteknek a „Magyar Gazdák Vásárcsarnok Ellátó Szövetkezetével szervesen kapcsolt létesítését”.⁹

Ugyanebben a szakosztályban kéri a Kongresszust, hogy fogadja el a kendertermesztő szövetkezetek létesítését, a lentermelő szövetkezet alapítását, valamint javasolják a székely bőrripar fellendítése számára a szövetkezet létrehozását, mert:

1. A szövetkezet hivatva lesz a szaktársak közötti rendet és egyetértést fenntartani; azáltal az egymás kárára irányuló, túlságosan vagy tisztességtelen versenyt meggátolni s általában a tagok szak- és anyagi érdekeit az önszegélyezés elvei szerint előmozdítani.

2. A szövetkezet nyersanyag-raktárt tart, amelybe a szükséges bőryanagot az első forrásokból szerzi be, s azt a tagoknak elárúsítja.

3. Lehetővé teszi, hogy a tagok, anyagi viszonyaikhoz mérten, megfelelő hitelt élvezzenek.

4. A közös raktárban a tagok által – újabb hitel elnyerése céljából – kézzálog gyanánt beraktározott készárut lehetőleg a legelőnyösebben értékesíti.

5. Felkarol és előremozdít ezeken kívül minden olyan irányú törekvést, amely a tagok üzleti és ipari érdekeire nézve üdvösnek mutatkozik.

6. A termelés tökéletesítése és a versenyképesség előmozdítása érdekében felállít közös, a haladó kor szellemének megfelelő gépekkel ellátott műhelyeket, melyekben a tagok, önállóságukat megtartva és otthon saját műhelyeikben dolgozva, csak a gépek hasznát veszik igénybe.

Tehát a székely iparosaink, ha vállalják a szövetkezeti utat, a nagyiparhoz hasonló helyzetbe jutnak, mert lesz hitelük, olcsóbb nyersanyaguk, gépi felszerelésük, és termékeiket előnyösen értékesíthetik.

A II. részben dr. Horváth János „Ipari hitel- és termelőszövetkezetek; közműhelyek és árucarnokok” című előadásából megtudjuk, hogy „a székelyföldi közgazdasági, főleg pedig a kisipari viszonyok szétzülésnek indultak” keveslik az ipari szövetkezetek számát és javaslatokat tesznek, amelyeknek a lényege, hogy a kongresszus mondja ki: az ipari szövetkezetek létrehozásához a hitelszövetkezetek párosítása szükséges, és az Országos Központi Hitelszövetkezet a munkálatokat és szállításokat vállalják fel; kívánatos a közműhelyek állítása tömeges termelés céljából, „... egyfelől azért, hogy ezekben az önálló kisiparosok a modern technika vívmányainak megfelelő gépekkel dolgozhassanak, másfelől azért, hogy a kisipari szövetkezetek a közműveletekkel kapcsolatban és berendezéseik igénybevételével bizonyos iparágakra nézve a tömeges termelésre is áttérhessenek. A székely kisipar és a kisipari szövetkezetek fejlesztésének betetőzését egy szövetkezeti alapon felállítandó székely ipari nagyáruház képezné, mely a székely ipari termékek értékesítését eszközölné... a székely kisiparosok közös ipari és gazdasági hitelszövetkezetekbe vonhassanak be, mert ezek útján is érvényesíthetik ipari munkájukat oly módon, mint azt a kizárólagos ipari szövetkezetekben eszközlik, sőt, úgy ezekben, mint a gazdasági hitelszövetkezetekben szervezendő külön szakosztályokban a székely háziipar is szervezhető, fejleszhető és értékesíthető.”¹⁰; Mindjárt meg is adják a megoldás módját azzal, hogy: „Mindezek a szövetkezeti szervezkedések csak úgy lesznek kivitelezhetőek, ha a székelyföldi *értelmiség* fölkarolja a székely kisipar szervezkedésének ügyét, s annak a székely kisiparosságnak, mely az ipari szervezkedésre úgy az ipartestületi, mint az iparszövetkezeti téren *képtelen*, tanácsadó-jává, támogatójává és vezetőjévé válik”¹¹

Ez a figyelmeztető akár ma is megszívlelendő, mert az értelmiség szerepe a vidék felemelésében már nélkülözhetetlen nemcsak mint szervezője vagy támogatója a szövetkezeti mozgalomnak, hanem az új technológia alkalmazásában alapvető szakmai szerep hárul rá.

A III. szakosztály keretében a „Birtokpolitika, adó és hitelügyi szakosztály” hangsúlyozottan foglalkozott a hitelszövetkezetek meghatározóan fontos voltával, sőt a „Hitelügyi alosztálya” Gr. Bethlen István vezetésével, valamint az előadóként szereplő Gr. Bánffy Miklós és Dr. Hegedüs Loránt előadásainak elemzése, valamint a tárgyalt határozati javaslatok körvonalazták a székely földhitelintézet kialakításának szükségességét.

Seidl Ambrus „Hitelszövetkezetek” című előadásában örömmel jegyzi meg, hogy számára osztályrészül jutott, hogy „a társadalmi intézmények egyik legszebbikéről, a szövetkezeti kérdésről” értekezzen, mert „A szövetkezéssel sokat lehet elérni; meg lehet menteni egész társadalmi rétegeket, de csak úgy, ha minden közreműködő tényezőben erős akarat van a maga szerepkörében e célból minden lehetőt megtenni”.¹² A szövetkezéssel sokat lehet elérni, de csak úgy, ha megvannak az érintett erkölcsi biztosítékok, ha mindenkiben megvan az erős akarat arra, hogy a maga szerepkörében minden lehetőt megtegyen. Az előadó szerint gyönyörű példákkal szolgálnak az angol munkásszövetkezetek és a német gazdasági és ipari szövetkezetek. A Rajna melletti kis faluban leplezték le 1902-ben Raiffeisennek, a szövetkezeti ügy apostolának szobrát annak emlékére, hogy 3800 szövetkezetet alapított. Az 1898-ban az állam által létesített Országos Központi Hitelszövetkezet (OKH) körülbelül ugyanazon elvi alapokon nyugszik, mint a Raiffeisen-féle rendszer, azonban sokkal bővebb teendőket vállal magára. Az OKH rövid időn belül az egész magyar szövetkezeti mozgalom meghatározó tényezőjévé válik.

Hogy mit lehet elérni a szövetkezetek útján, az előadó a következőképpen foglalja össze: „A kisgazda és kisiparos tagok az eddigi hitelviszonyokhoz képest olcsó kamatozású pénzzel kiválthatják magukat a pénzuzsorások kezéből, a kisgazda, akinek hasznos beruházásra, marhára, lóra, gazdasági eszközre, vagy vetőmagra van szüksége, ezt a szövetkezettől nyert hitel útján beszerezheti, többen összeállva a termelt tejet, bort, gabonát ugyanazon előnyös feltételek mellett értékesíthetik, amint azt a nagybirtokos teszi, a tenyésztett állatokat jobban tudják eladni, a földet okszerűbben művelhetik és a termények piacképessé tételére közösen gazdasági gépeket szerezhetnek be, egy szóval, a szövetkezetekben megtalálhatják mindazt, ami gazdaságuk és ezzel állandó anyagi boldogulásukra vezet.

A szövetkezet a kisiparosnak nyersanyag raktár létesítése által lehetővé teheti a nyersanyag olcsó beszerzését és annak akár családjá körében, akár közös műhelyben való feldolgozását – lehetővé teheti, hogy a kisiparos is nagyobb munkák elvállalásában, nagyobb szállításokban részt vegyen – hogy munkája termékeit másokkal közösen előnyösebben értékesíthesse, egyszóval munkásságának gyümölcseit közvetítők nélkül élvezhesse.

A szövetkezeteknek oly szervezetei is lehetők, ahol nemcsak a birtokos gazdát vagy az önálló iparost, hanem a jóra való földműves vagy iparos munkást is lehet segíteni, mert a jó munkás, aki józan életet él és kötelezettségeinek teljesítésében pontos, keze munkájában és kötelességtudásában bírja azt a hitel-alapot, amely őt hitelképessé teszi¹³

Ezek figyelembevételével az előadó javasolja, hogy mondja ki a kongresszus: a szövetkezeti eszmék terjedését és megvalósítását a székely nép helyzetének javítására irányuló egyik főtényezőnek tekinti a kormány a szövetkezeti eszmék megvalósítását hathatós állami segélyek támogatásával, „valamint a székely nép érdekeiért lelkesülő magánosokat, hogy a szövetkezetek különböző nemeinek, a gazdasági és ipari hitelszövetkezeteknek s a közös szükségletek beszerzésére irányuló szövetkezeteknek szervezésére és fejlesztésére a maguk körében minden lehetőt megtegyenek s e végből a szövetkezetek szervezésére, erkölcsi vezetésére és anyagi támogatására rendelt központi intézeteknek közreműködését igénybe vegyék¹⁴ Vajon mai tanulságként az elnyítt vidéki gazdasági élet rendbehozatalára nem kellene reaktualizálni ezt a tételt?, akkor amikor a „román szövetkezeti törvény” évek óta vajúdik a parlamenti bizottságok asztalán.

A kongresszus Sárkány Miklós „Az uzsoratorvény szigorítása” című előadásával hadat üzen az uzsorának, és szigorítást kér a törvénykezésben, mert a leplezett, burkolt uzsora, az áru-uzsora kézizáloggal-kölcsönbügylettel leplezett uzsora „Rendkívül nagy pusztítást visznek véghez a szegényebb kisbirtokos-parasztosztály tagjai közt¹⁵, kisiparosság, kiskereskedők rétegeiben”, valamint a kisiparosság és kiskereskedők rétegeiben. Minderre azért van szükség, hogy a gazdasági élet terén képzettségileg és anyagilag gyengébb osztályok védelemhez jussanak a lelkiismeretlenebb elemek és az önző csoportjainak kizsákmányoló törekvéseivel szemben, ill. hogy az elharapódzott tisztességtelen üzelmek, visszaélések megakadályoztatása, sőt büntetőjogilag a megtorlás váljék lehetővé. Az ez irányú sorozatos visszaélés a törvényesség szigorítását feltételezi, tehát szükséges: törvényes úton az uzsora minden fajtájának, illetve minden uzsorás szerződésnek büntetőjogi felelősségét megállapítani; büntetésben részesíteni, aki másnak a szorultságát vagy tapasztalatlanságát kihasználja; az uzsora a vétség arányához mérten büntetessék pénzbírsággal, politika jogok gyakorlatának felfüggesztésével, kitelepítéssel vagy idegen állampolgár kiutasításával. Javasolja az uzsoratorvény kiegészítését, melyből tűnjön ki, hogy „az uzsora vétségét követi el... megállapított büntetéssel sújtandó az is, aki, bármiféle jogüggyellett a másik fél szorultságát, könnyelműségét, vagy tapasztalatlanságát kihasználva, magának, vagy egy harmadiknak oly vagyoni előny szolgáltatását köti ki, vagy nyújtotta, amely az

ellenszolgáltatás értékét az eset körülményeihez képest aránytalanul meghaladja”.¹⁶ Az uzoratórvény szigorítására azért volt szükség, mert az uzorának a századfordulón kialakult minden fajtája a mezőgazdaság és kisipar fejlődésének komoly akadályát képezte. A kongresszus kimondja, hogy „az uzora úgy a magánjogi semmisség, mint a büntethetőség szempontjából a bíróságok, illetve a többi hatóságok által hivatalból észlelendő és üldözendő... Hasonlóképpen büntetendő az, aki másnak a szorultságát, könnyelműségét vagy tapasztalatlanságát tőzsdejáték által tervszerűleg kizsákmányolja.”¹⁷ Továbbá a kisiparosok, kiskereskedők és kisgazdák védelmében kéri az uzoratórvényben előírt szabadságvesztési büntetések szigorítását és a pénzbüntetések maximumának a felemelését legalább 30 ezer koronára, amely abban az időben tetemes pénz volt.

Dr. Hegedüs Loránt betérjesztése, „A székely földhitelintézet felállítására” című előadásából kitűnik az az első nagy panasz, hogy kevés a székelység erős hitelintézete, és rászorul a brassói, szebeni nagykamatos (12–16–20%-os) hitelekre. Az előadó a következőket javasolja: székely zálogleveleket kibocsátó intézetek felállítását; figyelemmel kell lenni a létező alapok felhasználására hatósági segítséggel; valamint üdvözli a budapesti jelzálog-levél-intézetnek a székelyföldön megkezdett működését. Ennek az előadásnak a nyomán a kongresszus megállapodása az, hogy a székelyföldi hitelviszonyok orvoslása állami beavatkozást kíván; kéri a Földhitelintézet törvényhatósági és kormányközégi támogatását; szállítsák le a kölcsönösszeg minimumát 400 koronára; legyenek tekintettel a föld különleges értékére; a Magyar Földintézet közreműködésével az alábbi kedvezményeket tegye lehetővé a kormány:

- bélyeg- és illetékmentesség a kiskölcsönöknél;
- kiskölcsönöket a közigazgatási közegek mérsékelt díjjal közvetítsenek;
- a telegkönyvek rendbehozatala sürgősségi úton rendeződjék;
- a kiskölcsönök járulécai közadók módjára az állam által hajtassanak be;
- szükség esetén a kispénztárak ellátása záloglevelekkel;
- a kétezer koronás adósságok alatti összegekre a közjegyzői díjskála le szállítandó.

A kongresszus a székely hitelszükséglet fedezését az előbb előadottakon kívül főleg szövetkezeti úton, az Országos Központi Hitelszövetkezet már megkezdett működésének erősítése és támogatása útján látja a leginkább megvalósíthatónak.¹⁸

Dr. Bedő Sándor „A Takarékpénztárak reformja” című előadásában jelzi azt a vitát, amely évek óta folyik a takarékpénztárak körül, mert azok egy ideje egész vidékeket vittek bukásuk következtében erős gazdasági válságba. A takarékpénztárak reformjára vonatkozóan a kongresszus szükségesnek véli az

alábbi intézkedések meghozatalát:

1) A takarékpénztárak számára, elkülönítve a részvénytársaságoktól és szövetkezetektől, külön törvény rendelkezék;

2) Csak névre szóló részvényeket bocsáthassanak ki;

3) A közgyűlésen csak részvényesek vehessenek részt;

4) A társaság tisztségviselői a közgyűlésen ne vehessenek részt;

5) Minden részvényesnek legyen joga a határozatok megtámadására és kártérítés igénylésére;

6) Az évi zárszámadás valamely hírlapban való meghirdetése kötelező;

7) Az összes tartalékalap maximális határának megállapítása;

8) Az évi tiszta jövedelem 10%-ából tartalékalapot kell képezni;

9) A betéti biztosító tartalék csak a betétek összegének feléig képezendő;

10) Az osztalék a banki kamatlábhöz viszonyított nagyságrendjét pontosított összeggel haladhatja meg;

11) A javasolt rendelkezések be nem tartása büntetőjogi vagy rendbírsági szankció alá essék, és a törvénykönyv ennek megfelelően revízió alá essék;

12) A takarékpénztárak sürgősen essenek állami ellenőrzés alá a visszaélések megakadályozása céljából;

13) A pénzüintézetek tiszta nyereségből az osztalék és tartalékalap megtartása után maradt rész a pénzüintézet működési körébe vont vidék hazafias közintézményei céljaira fordítandó.¹⁹

II.

A Székelyföld 2000 Munkacsoport minden év októberében szervezi meg a *Székelyföld Tudományos Konferenciát*, eddig három alkalommal került sor ennek megrendezésére. A 2002. „Kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben” címmel zajlott Csíkszeredában, amely a tusnádi Székely Kongresszus centenáriumi megemlékezése is volt.

Közgazdász szemmel nézve, a száz éve történt kiemelkedő szakmai esemény vizsgálatának időszerűsége kétségtelenül izgalmas élményt nyújt. Neves résztvevők és vitázók elsősorban a gazdasági elmaradottságot tekintették a kivándorlás legsúlyosabb indokának, amelyet igazol az a tény, hogy a Kongresszus nagy hányadában azokat a gazdasági kérdéseket vitatták, amelyek a térség gazdaságának alacsony színvonalát befolyásolhatták: elmaradott mezőgazdaság; fejletlen ipar; kialakulatlan kereskedelem, hiányzó pénzüintézetek. Sajnos a mai Székelyföld, de mondhatjuk a mai magyar falu gazdaságilag leromlott, versenyképtelen lakossága, jövőkép nélküli helyzete nem jobb a XX. század eleinél. A múlt század eleji gazdasági válsághelyzet a mai napig

tart. Ennek a tájnak a történelme az utolsó száz évben ellehetetlenítette a modernizációs gazdasági folyamatokra alapozott gazdaságpolitikák térnyerését.

A Székely Kongresszus anyagának mai elemzése is arra a következtetésre vezet a mai gazdasági kérdésekkel foglalkozó szakembert, hogy a szövetkezetek és azok pénzügyi hátterének biztosítása, a megfelelő hitelrendszer kialakítása a gazdasági kibontakozás kulcskérdése. Ez ma is pont úgy igaz, mint akkor volt. Sőt a román és szász szövetkezeti mozgalom is bőven szolgáltat hasznos tanulságot.

Ma sem kellene tartózkodnunk az erdélyi szász és román szövetkezeti mozgalmak kialakulása tapasztalatainak a megismerésétől, mert ismert tény, hogy a kisebbségi státusban lévő szász és román lakosság a XIX és XX. század fordulója körül a szövetkezeti mozgalomnak köszönhette helytállását a gazdasági térnyerésben és versenyfutásban. Az erdélyi román szövetkezetek és a szász szövetkezeti mozgalom kialakulásáról bővebb tájékoztatást nyújt a *Közgazdaság Fórum*²⁰ Hunyadi Attila tollából, amelyből kitűnik az a tény, hogy az akkor kisebbségi helyzetben élő nemzetiségek igen hatékonyan használták ki az 1875-ös, az 1898-as és az ezeket megelőző hitelszövetkezeti törvények adta lehetőségeket, mivel ez a törvény nem tartalmazott semmiféle tilalmat nemzetiségi jellegű szövetkezetek vagy szövetségek létrehozására. Így alakultak sorozatban a szövetkezeti és pénzügyi intézmények: Nagyszebeni Általános Takarékpénztár (1835), Raiffeisen Szövetkezeti Unio, (1886), Temesvári Hitelszövetkezetek Központja (1897), vagy az Albina Bank (1872), a hitelintézetek hálózata a Furnica, Ardeleana, Timisana, Economul, Muresana, Patria stb., majd később a Solidaritatea (1907), Înfratirea (1914). Maga az Astra (Asociația pentru Literatura și Cultura Poporului Român – Nagyszeben) kulturális szervezet is szerepet vállalt a közgazdasági szakosztálya révén, amely vállalta a szövetkezeti mozgalom gondolatának a terjesztését szintúgy, mint az EMKE, amely gazdasági szakosztálya révén (1886) a szövetkezetalapítási programot szervezeten népszerűsítette.

A szövetkezeti mozgalom XX. század eleji elemzése és történéseinek vizsgálata mának szóló cselekvésre készítő üzenetet is hordoz. Újragondolását közgazdászok, gazdasági szakemberek, gazdálkodók, társadalomszervező civil szervezetek és döntéshozók figyelmébe ajánljuk. Az akkori gazdasági életet pezsgésbe hozó szövetkezeti mozgalom kialakításának tapasztalatait sok tekintetben alkalmazhatónak véljük a jelenlegi magyar közösséget érintő gazdasági lemaradásunk felszámolására is.

Az RMKT kiadványa, a *Közgazdasági Fórum* szerkesztősége programjának tekintette az erdélyi magyar szakoktatás múltjának felidézését, elsősorban azért, hogy rögzítse a jelen évszázados viszontagságait, másodsorban tanulságként a jövő világosabb látásáért. Ugyanezzel a céllal foglalkozott a lap a

XIX. és XX. század gazdasági gondolkodóival is, amelyből később született *Az erdélyi magyar gazdasági gondolkodás múltjáról* szóló könyve is, amelynek négy tanulmánya a szövetkezeti mozgalom történetével foglalkozik.²¹

Hasonló célokkal kezdte el Fórumunk az erdélyi szövetkezeti mozgalom történetének rögzítését is. Az utolsó évek számaiban összesen 21 cikk, tanulmány jelent meg, amelyből 9 a szövetkezeti kérdésnek szánt külön számban (A Közgazdász Fórum 2003 VI. évfolyam 6. szám különiadás egy új szövetkezeti mozgalomért)²². Ezek mellett a fent említett könyvünkben már „Bölöni Farkas Sándor” (Imreh István), „Az erdélyi magyar szövetkezetek fél évszázada” (Vincze Gábor), „Balázs Ferenc, a szövetkezeti mozgalom apostola” és „Nagy Zoltán és az erdélyi magyar szövetkezeti mozgalom” (mindkettő Gúzs Ferenc) című tanulmányokban részletesebb betekintést nyerhetnek az érdeklődők, azonban még olyan feldolgozatlan gazdag szövetkezeti múltunknak is helyet óhajtunk nyújtani, mint a „Hangya” Szövetkezeti Központnak, a Gazdasági- és Hitelszövetkezetek Szövetségének, az Erdélyrészi Iskolaszövetkezetek Szövetségének és más kapcsolódó szövetkezeti témáknak.²³

Tesszük mindezt azért, hogy az erdélyi magyar ember magatartását jellemző egymás kölcsönös megsegítésének többszázados hagyománya a jelen és jövő tanulsága legyen, mert úgy hisszük, hogy ha a mai magyar közösségért felelősséget érző közösség-szervezők ráébrednek ennek a forrásnak nagy tartalékára, akkor egy jobb sorsra érdemes nép rávezethető egy életképesebb gazdaságvitelre.

Megbocsáthatatlan bűn lenne megfélemedkezni viszont az erdélyi magyar szövetkezeti mozgalomnak közvetlenül az első világháború előtt és a két világháború között kifejtett tevékenységéről, a két magyar szövetkezeti központhoz, a nagyenyedi, illetve a marosvásárhelyi Hangya szövetkezetek központjához, valamint a kolozsvári székhellyel működő Szövetség értékesítő és hitelszövetkezetek központjához tartozó sok száz magyar szövetkezet, – a mai helyzetben sokban hasznosítható – gazdasági, társadalmi és kulturális téren kifejtett rendkívül értékes tapasztalatairól. Nem beszélve arról a keserves tényről, hogy a jelenben nincsenek utódszervezetei a volt szövetkezeteinknek, amelyek igényt tarthatnának a volt magyar szövetkezeteknek mérhetetlen vagyonára.

A mai gazdaságpolitikai stratégiák (RMDSZ-program) ugyan jelzik a szövetkezetek újraalakításának jelentőségét, azonban a konkrét cselekvési programok elmaradtak, de még az olyan kezdeményezéseknek sem jutott kellő népszerűsítés, mint például a LAM Alapítvány nemrég kialakult kölcsönnyújtó támogatása vagy a nyárádszeredai Hangyaszövetkezet alakítása, amelyek több támogatásra, intenzívebb népszerűsítésre lennének érdemesek.

A szövetkezeti mozgalom néhai gazdaságépítő szerepvállalásának feltárással figyelmeztetünk egy új, a kisközösségek megerősödését szolgáló gazda-

sági lehetőségre, azzal a szándékkal, hogy a szövetkezeti mozgalom valamikori virágzásának szakszerű kutatáson alapuló kitárulkoztatása példaértékű, amit majd esetleg követhet a tudatosítás, oktatás, cselekvés. Nagyon fontos sorozatnak tekinthető a *Közgazdász Fórum*ban folyamatosan megjelenő, a szövetkezetek történetével foglalkozó megjelenő tanulmányaink is, tekintettel arra, hogy a XIX. század végén és a múlt század első felében a szövetkezeti mozgalom a gazdaságnak s egyben az egész társadalomnak igen pozitív jelensége volt, mint a erdélyi magyarság gazdasági életének szerves és hatékony része. Ezt azonban a második világháború következményeként kialakított rendszer centralizált, felbontott, kompromittált, és főként a falusi dolgozók szabad akaratából életre hívott és annak javát szolgáló szövetkezetek vagyonát elfecsérelte. Úgy hisszük, hogy még van kiút, tanulva a történelemből, hogy közösségünk felismeri a szövetkezetek igen hasznos voltát. A kisebbségi státusban lévő szász és román lakosság a XIX és XX. századforduló körül a szövetkezeti mozgalomnak köszönhette gazdasági megerősödését, helytállását a gazdasági térnyerésben és versenyfutásban. Ma is a nyugati országokban, Dániában, Hollandiában, Franciaországban, Olaszországban a szövetkezetekre alapuló gazdálkodás az alappillére a modern mezőgazdaságnak. Indokaink alaposak, hogy tervbe vegyük az erdélyi magyar szövetkezeti mozgalom történetének megírását, melynek célja egy új szövetkezeti mozgalom számára tanulsággal szolgálni.

Jegyzetek

- 1 Budai Barna: A jegyzőkönyvet 1902-ben következő címmel közzölték: *Székely Kongresszus. Szervezete, tagjainak névsora, tárgyalásai és határozatai*.
- 2 A Magyar Gazdaszövetség Kiadványai, LX. 1902. Különlenyomat a Magyar Gazdák Szemléjéről, 17.
- 3 Uo. 17.
- 4 Uo. 17.
- 5 Egyed Ákos: *Falu, város, civilizáció*. Kriterion, 1991, Bukarest, 180.
- 6 Gidofalvy István: *A székely-akció és a hitelszövetkezetek*, Magyar Gazdák Szemléje, 1902, Budapest, 7.
- 7 Uo.
- 8 Budai Barna: *Székely Kongresszus. Szervezete, tagjainak névsora, tárgyalásai és határozatai*
- 9 Uo. 41.
- 10 Uo. 145.
- 11 Uo. 145.
- 12 Uo. 176.
- 13 Uo. 177.
- 14 Uo. 179.
- 15 Uo. 246.
- 16 Uo. 248.
- 17 Uo. 249.
- 18 Uo. 265.

A Székely Kongresszus és üzenete a mának a szövetkezetek ügyében

- 19 Uo. 273–274.
- 20 *Közgazdász Fórum*, 2002. június, V. évfolyam, 3. szám
- 21 *Az erdélyi magyar gazdasági gondolkozás múltjából*. Szerkesztette Somai József, Kolozsvár, 2001.
- 22 Imreh István: Bölöni Farkas Sándor emlékezete In: *Közgazdász Fórum* 2000. Március. III. évf. 1. sz.
Kerekes Jenő: A kolozsvári Méhkas Diákszövetkezet In: *Közgazdász Fórum* 2002. február, V. évf. 1. sz.
Imreh Ernő: Emlékezés egykori iskolaszövetkezetekre In: *Közgazdász Fórum* 2002. június, V. évf. 3. sz.
Hunyadi Attila: Az erdélyi szász és román nemzetiségi szövetkezetek In: *Közgazdász Fórum* 2002. június, V. évf. 3. sz.
Somai József: A Székely Kongresszus üzenete In: *Közgazdász Fórum* 2002. augusztus, V. évf. 4. sz.,
Hunyadi Attila: A szövetkezeti vállalkozási modell és típusok kialakulása In: *Közgazdász Fórum* 2002. október, 5. sz.
Györfi Dénes: A Hangya Szövetkezetek Nagyenyedi Központja In: *Közgazdász Fórum* 2002. december, V. évf. 6. sz.
Simon Sándor: Nyugat-európai szövetkezeti modellek adaptációjának lehetőségei a romániai mezőgazdaságban az ezredforduló mezőgazdaságában, In. *Közgazdász Fórum* 2003, VI évf. 1.sz.,
Somai József: Az RMKT szövetkezeti kutatócsoport vállalkozása. In. *Közgazdász Fórum* 2003, VI évf. 2.sz.
Imreh Ernő: Emlékeim Korparich Edéről, In. *Közgazdász Fórum* 2003, VI évf. 1.sz.
Szabó G. Gábor: „Szövetkezeti identitása” és a holland mezőgazdasági szövetkezés, In. *Közgazdász Fórum* 2003, VI évf. 2.sz.
Simon Sándor: Átalakulásban az Európai Unió mezőgazdasági szövetkezetei, In. *Közgazdász Fórum* 2003, VI évf. 2.sz.
A *Közgazdász Fórum* 2003 VI. évfolyam 6. Szám különkiadás egy új szövetkezeti mozgalomért:
Somai József: Az új szövetkezeti mozgalomért;
Csetri Elek: A szövetkezeti gondolat régmúltjából;
Vallasek Magdolna Márta: A szövetkezeti jog története és fejlődése Erdélyben;
Simon Sándor: A legelterjedtebb szövetkezeti formák az Európai Unióban;
Györfi Lehel: Tanulás és szövetkezés mint lehetséges kitérési pont a vidékfejlesztésben. Tanúvallomások egy helyzetfelmérés kapcsán;
Oláh Sándor: Erdélyi szövetkezetek 1940-1944 között;
Csomós Attila: Kell, nem kell? Avagy volt, van? És kell legyen szövetkezeti mozgalom!??
Györfi Dénes: A Hangya Szövetkezeti Központ mához szóló üzenet;
Hunyadi Attila: Az erdélyi szász és román nemzetiségi szövetkezetek;
- 23 Uo.